

League of Professors of Law

**ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«Ліга професорів права, докторів юридичних наук
та докторів філософії у сфері права»**

СЕРІЯ
«IN MEMORIAM»

**СПОГАДИ ПРО ЛЮДИНУ,
ВЧЕНОГО, НАУКОВЦЯ**

*(до 60-річчя від Дня народження
професора Ірини Володимирівни Жилінкової)*

За загальною редакцією *Р. О. Стефанчука*

Харків
«Право»
2019

УДК 347.65/.68(477.54)
С73

Серія заснована у 2016 р.

*Рекомендовано до друку
Громадською організацією «Ліга професорів права,
докторів юридичних наук та докторів філософії у сфері права»*

Спогади про Людину, Вченого, Науковця (до 60-річчя від Дня народження професора Ірини Володимирівни Жилінкової) / за заг. ред. Р. О. Стефанчука. – Харків : Право, 2019. – 288 с. : іл.

ISBN 978-966-937-647-3

Громадська організація «Ліга професорів права, докторів юридичних наук та докторів філософії у сфері права» продовжує серію видань «In Memoriam», присвячену видатним науковцям-правникам, які відійшли у кращий світ, однак пам'ять про яких завжди буде жити у серцях їх учнів, колег та близьких.

Ця книга є збірником спогадів та статей, що присвячені пам'яті видатного вченого-цивіліста, фахівця у сфері цивільного та сімейного права, доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента Національної академії правових наук України Ірини Володимирівни Жилінкової та підготовлені її учнями, колегами та друзями. У книзі вміщений і інший інформативний матеріал.

Книга розрахована на професійних юристів, студентів юридичних факультетів, а також широкий читацький загал.

УДК 347.65/.68(477.54)

© Громадська організація «Ліга професорів права, докторів юридичних наук та докторів філософії у сфері права», 2019

© Автори статей та спогадів, 2019

© Видавництво «Право», 2019

ISBN 978-966-937-647-3

Передмова

Громадська організація «Ліга професорів права, докторів юридичних наук та докторів філософії у сфері права» спільно з кафедрою цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого цієїєю книгою продовжує серію видань «In Memoriam», присвячену видатним науковцям-правникам, які відійшли у кращий світ, однак пам'ять про яких завжди буде жити у серцях їх учнів, колег та близьких.

Ця книга, яку Ви тримаєте в руках, уже четверта за ліком у серії. У ній ми намагались віддати шану знаному цивілісту, доктору юридичних наук, професору, члену-кореспонденту Національної академії правових наук України Ірині Володимирівні Жилінковій насамперед як Людині, Вченому та Цивілісту. У книзі подані наукові статті провідних цивілістів, присвячені актуальним проблемам цивільного та сімейного права, підготовлені її учнями, колегами та друзями.

Ініціативна група намагалась зробити все, щоб добра пам'ять про Ірину Володимирівну Жилінкову була закарбована для нащадків. Щоб прийдешні покоління розуміли, що тільки в повазі до Людини-Вчителя, яка сіє розумне й вічне та своєю щоденною копіткою працею зрощує Добро в душах своїх учнів, є майбутнє.

Ми щиро хотіли зробити цю книгу живою, цікавою і такою, що змусить кожного із нас вкотре з теплом у серці згадати про Ірину Володимирівну Жилінкову. Сподіваюсь, що нам це вдалось.

З повагою до читача

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
голова ГО «Ліга професорів права,
докторів юридичних наук
та докторів філософії у сфері права»*

Р. О. Стефанчук

Вступне слово

У цьому році Ірині Володимирівні Жилінковій виповнилося б шістдесят, але вже більше шести років її немає з нами...

В українських цивілістів є добра традиція вшановувати своїх вчителів і колег, які пішли з життя, присвячувати їм свої наукові праці, проводити конференції, читання, «круглі столи». Це важливо як для тих, хто їх знав і пам'ятає, так і для тих, хто знайомий із ними лише по наукових працях. А в Ірини Володимирівни цих праць було немало, до того ж її наукові роботи були завжди на актуальну тематику, спирались на судову та нотаріальну практику, були продумані, виважені й аргументовані на найвищому рівні.

Ірину Володимирівну та її доробок знали далеко за межами України. Вона брала участь у різних наукових заходах в інших державах, таких як США, Японія, Англія та ін., співпрацювала із зарубіжними науковцями, які високо оцінюють її внесок у цивілістику, і передусім у науку сімейного права. І варто зауважити, що в 90-х рр. минулого сторіччя і на початку 2000-х рр. серед українських цивілістів майже не було вчених, які б мали такий рівень спілкування, повагу й авторитет серед іноземних колег.

Тим не менш Ірина Володимирівна завжди залишалася скромною людиною, не піарилась і не намагалася штучно притягнути до себе увагу. Серед квітів більш за все вона любила хости, і думаю, що доречним буде її порівняння із цією скромною, до того ж такою, що росте в тіні, квіткою. Але вона випромінювала якесь сяйво, яке притягувало до себе тих, кому потрібні були порада, допомога, наукова підтримка. Утім у неї було філософське ставлення до оцінки її діяльності як із боку можновладців, так і власне широкого наукового загалу. Її сприйняття всієї такої метушні начебто демонструвало дієвість виразу: «хвалу і клевету приєми равнодушно и не оспаривай глупца».

Її виступи завжди були змістовними, а не популістськими. Вона до них ретельно готувалася, докладаючи чимало зусиль і часу для того, щоб і промова, і написані тексти сприймалися легко і з інтересом, хоча й стосувалися складної і суперечливої тематики. Я неодноразово спостерігала за тим, як її доповіді сприймала аудиторія – нотаріуси, судді, адвокати, науковці. І ті з наших колег, хто виступає перед практичними працівниками, питання яких не просто складні і суперечливі, а й інколи такі, що не мають однозначної відповіді, розуміють, як це складно. Однак Ірина Володимирівна брала у таких заходах участь декілька разів на рік. Спілкування з фахівцями – це не замшילה, часом нікому не потрібна теорія, повторення того, що переписується з однієї статті або дисертації в іншу.

Натомість Ірина Володимирівна вміла сказати своє слово, поглибити науку новими пропозиціями. Тому я присвятила свою статтю не сімейно-правовій тематиці, а науці цивільного права, за яку завжди раділа Ірина Володимирівна.

Вона брала активну участь у розробці Сімейного кодексу. Її діяльність у сфері законотворчості була плідною, затребуваною і дійсно ефективною, але обставини склалися так, що її наробки не було використано при прийнятті цього Кодексу, що було дуже прикро і болюче для неї.

Ірина Володимирівна була не вибагливою, а вимогливою – до себе і до інших, особливо щодо наукової роботи. Її виступи на кафедрі і на засіданнях спеціалізованої вченої ради відзначалися не лише принциповістю, а й бажанням допомогти, підказати, покращити роботу, але без потурання. І вже ніколи не було такого, щоб вона «вирішувала питання» або когось «підтримувала», бо це абсолютно суперечило її натурі. Вона завжди була готова до розмови на цивілістичні теми і говорила, що щиро відкрита для будь-яких дискусій. Звичайно, це передусім відчували її учні, яким пощастило з таким науковим керівником.

Ірина Володимирівна ніколи не обговорювала нікого як особистість, а лише як науковця і викладача. І тут її позиція була міцною і безкомпромісною. Будучи людиною неконфліктною і доброзичливою, тим не менш вона не могла заспокоїтись, стикаючись із ситуаціями, коли дехто просував щось або когось, стосовно чого було очевидно, що це, як сьогодні кажуть, «фейк».

Ми з Іриною Володимирівною захистили докторські дисертації в один рік один місяць з різницею в один день. І це було подією для кафедри – як до нас, так і багато років потому докторські дисертації на кафедрі не захищались, на превеликий жаль. Тодішній проректор з наукової роботи М. І. Панов називав нас докторицями.

Шкода, що науковий потенціал, який мала І. В. Жилінкова, їй не вдалося реалізувати повною мірою. Але як Вчений і Педагог вона живе у своїх працях і своїх учнях. Їм і нам, її колегам, є що сказати в цивілістичній площині, а читачам, сподіваюсь, прочитати.

*Доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
професор кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

І. В. Снасибо-Фатєєва

ЖИТТЄВИЙ І НАУКОВИЙ ШЛЯХ ВЧЕНОГО-ЮРИСТА, ПРОФЕСОРА, ВЧИТЕЛЯ – ІРИНИ ВОЛОДИМИРІВНИ ЖИЛІНКОВОЇ

У науці немає широкої стовпової дороги, і тільки той може досягти її сяючих вершин, хто, не боячись втоми, видирається по її кам'янистих стежках.

Карл Маркс

11 березня 2019 р. доктору юридичних наук, професору, члену-кореспонденту Національної академії правових наук України Ірині Володимирівні Жилінковій виповнилося б 60 років, але 17 вересня 2012 р. час розпорядився інакше – її не стало. Якою вона була і якою залишиться для нас назавжди як людина, як вчений?

Ірина Володимирівна Жилінкова народилася в 1959 р. у першій столиці України, у славетному місті Харкові, в родині службовців. У 1976 р. закінчила середню школу міста Харкова. У тому ж році влаштувалася на роботу в прокуратуру Харківської області на посаду секретаря-машиністки. Паралельно вступила на вечірній факультет одного з трьох кращих юридичних вузів у СРСР – Харківського юридичного інституту імені Ф. Е. Дзержинського (нині – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого), який на той час очолював відомий вчений-цивіліст, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Академії наук УРСР, лауреат Державної премії УРСР – Василь Пилипович Маслов. Через два роки навчання перевелася на перший факультет інституту і в тому ж році звільнилася з роботи в прокуратурі Харківської області, щоб більше часу присвячувати навчанню в інституті.

Після закінчення юридичного інституту в 1981 р. залишилася в інституті на посаді стажиста-дослідника кафедри цивільного права, яку в той час очолював доктор юридичних наук, професор, лауреат Державної премії УРСР – Олександр Анатолійович Пушкін. За час стажування на кафедрі на відмінно склала всі кандидатські іспити, виконала індивідуальний план стажиста-дослідника і в листопаді 1983 р. була зарахована до аспірантури на одну з провідних кафедр – кафедру цивільного права. Це стало початком її нелегкого тернистого шляху як вченого, цивіліста. За час навчання в ас-

пірантурі, як указується в матеріалах її особової справи, брала активну участь у громадському житті інституту, з боку керівництва характеризувалася як працююча, скромна, користувалася повагою в колективі.

Після закінчення аспірантури, наприкінці 1986 р., Ірина Володимирівна була прийнята на роботу на кафедру цивільного права на посаду асистента, де і пропрацювала до кінця свого життя. З червня 1990 р. працювала на посаді доцента, а з 2001 р. – на посаді професора. У 1991 р. отримала вчене звання доцента, у 2003 р. – звання професора. У 2006 р. була обрана членом-кореспондентом Національної академії правових наук України.

Під час навчання в аспірантурі на кафедрі цивільного права Ірині Володимирівні пощастило в тому, що вона могла спілкуватися і сприймати наукову думку кращих і знаних представників Харківської цивілістичної школи, які в той час працювали на кафедрі цивільного права, таких як В. П. Маслов, О. А. Пушкін, З. А. Підпригора, Ч. Н. Азімов, І. Ю. Красько, М. М. Сібільов та ін.

Першим значним кроком на перевірку наукової міцності та пробою пера стало написання кандидатської дисертації на тему: «Правові гарантії зміцнення сім'ї» та її успішний захист 27 грудня 1986 р., науковими опонентами за якою виступили доктор юридичних наук Я. М. Шевченко та кандидат юридичних наук О. М. Нечаєва.

Вибір теми кандидатської дисертації, присвяченої проблемам у сфері сімейного права, сформував наукові інтереси майбутнього професора. У кандидатській дисертації І. В. Жилінкова, досліджуючи правові гарантії зміцнення сім'ї, вказувала на те, що сім'я займає особливе місце серед інших елементів соціальної структури суспільства у зв'язку з виконанням багатьох соціальних функцій, які не можуть бути здійснені ніяким іншим громадським утворенням. Міцна сім'я є однією з найважливіших засад суспільства. Основним завданням сім'ї є відтворення і виховання покоління, що зростає. Негативні процеси, такі як зниження народжуваності, наявність неповних і конфліктних сімей, збереження високого рівня розлучень, що виникають у сімейних відносинах, зумовлюють необхідність правового забезпечення завдання зміцнення сім'ї. Зміцнення сім'ї з точки зору правових гарантій Ірина Володимирівна бачила у двох таких групах: 1) ті, що забезпечують правомірну поведінку учасників сімейних відносин, і 2) ті, які забезпечують захист сім'ї в разі порушення (загрози порушення) міцності сімейного колективу.

Важливим другим кроком на науковій ниві для Ірини Володимирівни був захист докторської дисертації, якій передувала довга і кропітка наукова діяльність. Слід сказати, що сферу дослідження Ірина Володимирівна не змінила – у докторській дисертації все те ж улюблене сімейне право, але змінився вектор дослідження – з правових гарантій зміцнення сім'ї до не менш важливих майнових відносин у сім'ї, оскільки майнова складова є основою життєдіяльності сім'ї, становить економічний субстрат сімейної спільності.

У 1995 р. виходить у світ перша монографія, присвячена окремим питанням майнових відносин у сімейному праві, – «Шлюбний контракт», в якій розглядаються теоретичні і практичні питання інституту шлюбного контракту в Україні, його укладення, зміна, припинення і сфера регулювання відносин. У роботі показуються можливість подружжя визначити в індивідуальному порядку свої майнові пріоритети, порядок визначення прав на майно в шлюбі, при його розірванні, роздільне проживання.

1997 р.: виходить друга монографія, присвячена вже дослідженню питань права власності подружжя на майно, – «Право власності подружжя». Особлива увага в роботі була приділена проблемам права спільної та роздільної власності подружжя щодо таких об'єктів, як земельні ділянки, житлові будинки, квартири, цінні папери, вклади, майно підприємств. Слід зазначити, що як ця, так і всі інші роботи Ірини Володимирівни завжди були просякнуті проблемами, які могли виникнути на практиці, тому завжди в роботах широко використовувалися матеріали судової практики.

У 2000 р. виходить третя, заключна монографія докторської роботи «Правовий режим майна членів сім'ї». Вона стала дійсно першою в Україні фундаментальною роботою з питань правового режиму майна членів сім'ї, оскільки автору вдалося вперше створити цілісну концепцію правового режиму майна членів сім'ї, що виникає внаслідок дії комплексу правових засобів порядку регулювання майнових відносин членів сім'ї, який забезпечує здійснення і захист їх майнових прав у нових економічних умовах. Науково-дослідна новизна даної роботи полягала в декількох основних тезах. По-перше, було визначено поняття та виділено суб'єктний склад членів сім'ї. Саме члени сім'ї, вказується, є безпосередніми суб'єктами майнових відносин і вступають у них між собою і третіми особами з приводу майна, а не сім'я як така. По-друге, проведено теоретичний аналіз поняття правового режиму майна членів сім'ї і виділяються такі його

ознаки, як: 1) правовий режим майна – це певний порядок регулювання майна членів сім'ї, який існує як результат дії комплексу взаємопов'язаних правових засобів – норм, дозволів, заборон і т. д., 2) об'єктом правового режиму майна членів сім'ї є майнові відносини членів сім'ї – подружжя, батьків і дітей, 3) правовий режим має певну мету і направленість правового регулювання. По-третє, в роботі розглянуто окремі види правових режимів майна членів сім'ї: подружжя, батьків і дітей, членів селянського (фермерського) господарства та членів їх сімей, виділено їх особливості та надано характеристику.

31 жовтня 2000 р. Ірина Володимирівна на засіданні спеціалізованої вченої ради у своєму рідному університеті блискуче захистила докторську дисертацію на тему: «Проблеми правового режиму майна членів сім'ї», офіційними опонентами за якою виступили доктори юридичних наук, професори, академіки Національної академії правових наук України – Я. М. Шевченко, О. А. Підпригора, В. В. Луць.

Слід зазначити, що проблемам сімейного права Ірина Володимирівна присвятила не тільки свої кандидатську і докторську дисертації, а й не один десяток як одноосібних статей (опублікованих в Україні і далеко за її межами), так і в співавторстві, а також монографії, коментарі до сімейного законодавства, навчальні та наукові посібники (понад 230 публікацій). Її науковий кругозір сягав проблеми не тільки сімейного права, але і загальні проблеми цивільного права, договірному праву, дуже любила і приділяла багато уваги і проблемам теорії права (правовідносинам, механізму правового регулювання тощо). Її наукові розробки завжди характеризувалися високим рівнем науковості, концептуальністю, лаконічністю, зрозумілістю думки, відповідністю потребам правового регулювання і високим цінностям права, викладені крізь призму вирішення практичних питань.

У подальшому, в 2007 р., Ірина Володимирівна випускає наступну монографію «Розірвання шлюбу», в якій розглядаються загальна характеристика припинення шлюбу, питання розірвання шлюбу в судовому порядку і органами реєстрації актів цивільного стану, правові наслідки розірвання шлюбу. Особлива увага в роботі приділяється аналізу нового інституту сімейного законодавства – режиму окремого проживання подружжя.

Не оминула науковий інтерес професора знатна подія, яка не могла пройти безслідно для всіх «сімейників» в Україні, – це набрання чиннос-

ті 1 січня 2004 р. Сімейним кодексом України. Це поклало початок довгій і плідній роботі Ірини Володимирівни з підготовки Науково-практичного коментаря Сімейного кодексу України. Результат роботи дав про себе знати і в 2008 р. ознаменувався виходом під редакцією професора І. В. Жилінкової Науково-практичного коментаря Сімейного кодексу України, який дуже швидко заслужив увагу та визнання багатьох практикуючих юристів, вчених і став одним із кращих в Україні.

Любов до науки, до сімейного права, яка сформувалася ще з аспірантської лави, важка і кропітка праця з плином часу створили Ірину Володимирівну як юриста-вченого, яка по праву може вважатися одним із кращих фахівців в Україні і далеко за її межами, у першу чергу у сфері сімейного, а також цивільного права. Вона завжди була затребувана і як вчений, і як професіонал, який знав, любив свою роботу, свою справу. Фактично сімейне право – це «дитя», яке вона ростила на зорі становлення сімейного законодавства України, і ще багато років не одне покоління юристів і просто людей, які цікавляться проблемами сімейного права, навчатимуться на її роботах, які вона залишила після себе.

І. В. Жилінкову як вченого добре знали, цінували і поважали не тільки на території України, а й далеко за її межами. Цьому передувала напружена міжнародна наукова діяльність і можливість вивчення сімейного права, проблем цивільного права різних країн світу. З 1994 р. І. В. Жилінкова була постійним і активним членом Міжнародного товариства сімейного права («The International Society of Family Law», ISFL). У рамках співпраці з ISFL виступала з доповідями англійською мовою з різних проблем сімейного права на конференціях в Кардіффі (столиця Уельсу, Велика Британія), Осло (Норвегія), Копенгагені (Данія), Страсбурзі (Франція). У 1995 р. на запрошення Американської асоціації юристів (American Bar Association, ABA) у складі делегації «Провідні юристи України» була в 3-тижневому відрядженні в США (Вашингтон, Веніс-Гарденс (штат Флорида), Детройт, Чикаго) з вивчення правової системи і законодавства США. У 1996 р. – 2-місячне наукове стажування в найбільшому державному університеті штату Південна Кароліна (США, місто Колумбія) – Університеті Південної Кароліни. Із серпня 1998 р. по січень 1999 р. була на науковому стажуванні (дослідницька робота) за програмою фонду Фулбрайта в США (місто Хартфорд, штат Коннектикут). Це піврічне стажування в місті Хартфорд для Ірини Володимирівни було одним із

знакових, оскільки воно увінчалось незабутньою подією в її житті. Їй пощастило зустрітись, особисто познайомитись, поспілкуватись з видатним радянським і американським юристом, цивілістом, професором юридичного факультету Ленінградського державного університету (завідувач кафедри цивільного права у 1966–1979 рр.) в еміграції, професором Гарвардського та Бостонського юридичних факультетів та юридичного факультету Університету Коннектикуту в Хартфорді – Олімпіадом Соломоновичем Іоффе. У 2002 р. виступала з доповіддю англійською мовою «Проблеми сімейного права: Україна, Російська Федерація, Білорусь, США, Японія» в провідному університеті Японії – Центральному Токійському університеті. У 2005 р. на честь святкування 10-річчя прийняття Сімейного кодексу Російської Федерації виступала з доповіддю з проблем сімейного права в Державній думі Російської Федерації.

Слід сказати, що Ірина Володимирівна була дійсно фахівцем міжнародного рівня, про що свідчили численні професійні зв'язки з іноземною професурою, установлені на конференціях із сімейного права та в межах особистого спілкування. Зокрема, у 1996 р. працювати з Іриною Володимирівною приїжджав професор Університету Токіо Тошихіро Касахара, який робив наукове дослідження із сімейного права країн східної Європи. Цей візит виявився зворотним, та вражений глибокими знаннями Ірини Володимирівни професор Касахара запросив її читати лекції для студентів у Японії. У 2009 р. в межах проекту з порівняльного сімейного права до Ірини Володимирівни приїхав професор Джеймс Двайєр з юридичної школи Коледжу Вільяма і Мері, що входить у десятку провідних юридичних шкіл США. Науковиці Марія Антокольська та Олександра Нечаєва роками підтримували зв'язок з Іриною Володимирівною, радячись з нею щодо багатьох питань пострадянського сімейного права.

Крім вченого, І. В. Жилінкова була талановитим педагогом і прекрасним вчителем. Своїми накопиченими знаннями та професійним досвідом вона щедро ділилася зі своїми студентами та учнями. Лекції, які вона читала студентам, були лаконічними, зрозумілими, змістовними та цікавими для них і в той же час науковими. Як до студентів, так і до своїх учнів вона завжди ставилася дуже уважно і відповідально, з глибокою повагою і розумінням, вміла вислухати, підказати, направити на істинний шлях у наукових дослідженнях. Ірина Володимирівна була чуйною людиною, до неї за порадою міг звернутися будь-який аспірант або здобувач, у тому числі той, у кого

вона не була науковим керівником, а у відповідь новачок завжди отримувач цінні рекомендації видатного вченого-цивіліста. Під її керівництвом захистили свої кандидатські дисертації В. К. Антошкіна, О. І. Грейдін, Н. А. Д'ячкова, А. М. Ісаєв, С. О. Ємельянчик, В. Ю. Москалюк, В. В. Новікова, Я. В. Новохатська, Т. Д. Суярко, Р. І. Таш'ян, Ю. Є. Ходико.

Слід сказати, що професіоналізм Ірини Володимирівни цінувався як у теорії, так і на практиці. Її не один десяток разів запрошували виступати офіційним опонентом на захистах кандидатських і докторських дисертацій як в Україні, так і за її межами (зокрема, Грузія, Азербайджан та інші країни). Вона була членом спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій, членом консультативної ради Верховного Суду України. Усі з її оточення добре пам'ятають, а нотаріуси вдячні за ті багатогодинні семінари, які І. В. Жилінкова провела, напевно, у всіх обласних центрах України. Вона також читала лекції суддям і практикуючим юристам з окремих проблемних питань цивільного та сімейного права.

У той же час слід сказати, що Ірина Володимирівна мала прекрасні людські якості і завжди залишалася яскравою і чуйною людиною. У житті вона була скромною, простою, уважною і мудрою жінкою. Найяскравішими її людськими якостями завжди залишалися повага, чесність, порядність, а життєвою позицією як людини була самореалізація і формування себе як особистості.

Почуття глибокої поваги до прекрасної та мудрої людини, низький уклін Ірині Володимирівні Жилінковій і вдячність долі, що дала можливість знати жінку, яка пройшла гарний життєвий шлях вченого, залишивши яскравий і гідний світлої пам'яті слід, який повинен залишитися у кожного з нас, хоча б заради того, щоб бути Людиною!

*Учень,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Ю. Є. Ходико